

Katarzyna Semrau
Wydział Nauk Społecznych
Uniwersytet Gdański
ORCID: 0000-0002-7289-6913

BHW 42/2020
ISSN 1233-2224
DOI: 10.14746/bhw.2020.42.11

Jarosław Rutkowski
Wydział Nauk Społecznych
Uniwersytet Gdański
ORCID: 0000-0002-2270-1815

Dziedzictwo zakonu pijarów w perspektywie badań Zespołu Szkół Pijarskich w Elblągu

Abstract. The legacy of the Piarist order in the perspective of the Piarist School Complex in Elbląg

The aim of the article is to indicate the heritage of the Piarist order in contemporary education. From the very beginning, activity of Piarist monks was directed at poor children and young people, who through education were to become better citizens and Catholics. Nowadays, this heritage is visible in schools run by Piarist monks. One of the school centers is the Piarist School Complex in Elbląg. An interview with the management and teachers, as well as the results of the survey questionnaire collected, allow you to view the modern heritage of Piarist in this school. The article indicates the Piarist School Complex in Elbląg as an example of contemporary piarist activity, which on the one hand is a modern approach to education, and on the other fulfills the assumptions accompanying from the beginning of the activity of piarist education.

Keywords: the Piarist Order, Józef Kalasancjusz, Kalasantin dimension of the school, openness, human resources

Prowadząc badania w zakresie dziedzictwa zakonu pijarów, należy stwierdzić, że „jest ono zasobem bardzo trudnym do zdefiniowania. Immanentną cechą dziedzictwa jest bowiem niemożność ostrego zarysowania jego granic. Jest to fenomen ulegający ciągłej transformacji¹”.

¹ Ł. Gawęł, *Kiedy dziedzictwo staje się dziedzictwem – kilka uwag w kontekście nauk o zarządzaniu, w: Zarządzanie dziedzictwem. Problemy, obszary, definicje: światowe dziedzictwo*, red. Ł. Gawęł, Weronika Pokojńska, Agnieszka Pudełko, Wydawnictwo Attyka, Kraków 2016, s. 14.

Należy pamiętać, że

dziedzictwo jest kwestią złożoną i zmienną. Jednocześnie należy myśleć o dziedzictwie w perspektywie przyszłościowej, w sposób umożliwiający jego efektywne zintegrowanie z wyzwaniami jakie przyniosą kolejne lata, i sposobami odpowiedzi na nie. Oznacza to, że dziedzictwo, które jest nam dane i którym zarządzamy we współczesności, stanowi potencjał i wyzwanie dla przyszłości, tak w kontekście globalnym, jaki lokalnym. Może stać się ono inspiracją i podstawą rozwoju kulturowego społeczności, budowania nowych tożsamości lokalnych, regionalnych, narodowych i ponadnarodowych, a także podnoszenia świadomości historycznej w społeczeństwie².

Ponadto:

Etymologia pojęcia dziedzictwo wskazuje na jego znaczenie jako patrymonium (ojcowa, otrzymywany w spadku majątek, najczęściej od ojca, przekazywany najstarszemu synowi lub całej jego rodzinie) oraz *hereditas* (spadek, dziedzictwo, spuścizna, dziedziczenie). W rozumieniu patrymonium, które do niedawna dominowało w dyskursie naukowym, na pierwszym planie znajdują się kwestie dotyczące pamięci, podtrzymywania tradycji, budowania znaczenia miejsca czy tworzenia wspólnej przeszłości i tożsamości. Rozumienie pojęcia dziedzictwa jako *hereditas* zdaje się lepiej odpowiadać wyzwaniom teraźniejszości. Oznacza ono spadek, zatem zawiera w sobie konieczność odwoływania się do tego, co było, do zobowiązań wobec przodków i do kwestii przekazania go kolejnym pokoleniom³.

Wobec prowadzonych rozważań warto podkreślić, że: „dziedzictwo jest definiowane i konstruowane w ramach społecznie i politycznie umocowanych procesów. Jest ono wyborem, a nie jedynie prostym aktem przejęcia spadku z przeszłości⁴”.

Oprócz tego:

Zrealizowanym badaniom towarzyszy przekonanie, że dziedzictwo jest konstrukcją, pozostaje w procesie ustawicznego tworzenia i odtwarzania z elementów o różnym charakterze, a proces ten odbywa się w ramach praktyk społecznych⁵”. Natomiast: „Konceptualizacja wielorakich obszarów, w których obecne jest dziedzictwo, możliwa jest także w perspektywie badań współczesnej placówki oświatowej⁶”.

Przykładem pracy badawczej w przedmiotowym zakresie było badanie Zespołu Szkół Pijarskich w Elblągu.

W tym miejscu warto podkreślić, że zakon pijarów działa od ponad 400 lat w wielu państwach świata. Głównym zadaniem zakonników pijarskich jest poświęcenie swojego życia kształceniu i wychowywaniu dzieci i młodzieży, rozwijanie ich duchowości oraz

² *Dziedzictwo we współczesnym świecie. Kultura, natura, człowiek*, red. A. Marciniak, M. Pawleta, K. Kajda, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, Kraków 2018, s. 8.

³ *Ibidem*, s. 10–11.

⁴ *Ibidem*, s. 12.

⁵ *Ibidem*, s. 10.

⁶ *Ibidem*, s. 8.

chęci rozwoju. Pijarzy obecni są w 40 krajach świata, samych zakonników jest około 1330 i prowadzą około 200 szkół, 76 parafii i kościołów i 419 dzieł edukacji nieformalnej⁷. W Polskiej Prowincji Zakonu Pijarów działa osiem szkół, a obecni są w 13 miejscowościach: Elblągu, Bolesławcu, Katowicach, Bolszewie, Jeleniej Górze, Krakowie, Łowiczu, Łapszach Niżnych, Poznaniu, Rzeszowie, Sierakowicach, Warszawie i Hebdowie. Jest więc to zakon działający na kilku płaszczyznach w wielu krajach. Założyciel zakonu pijarów – Józef Kalasancjusz – miał niewątpliwie istotny wpływ nie tylko na powstanie zakonu, ale także na jego obecne funkcjonowanie. W kwietniu 1597 r. otworzył on w dzielnicy na Zatybrzu, w kościele świętej Doroty szkołę pobożną mającą kształcić bezpłatnie dzieci i młodzież na poziomie elementarnym. Pomysł ten wydawał się ówczesnie bardzo rewolucyjny. Należy podkreślić, że w Rzymie w XVI w. na sto tysięcy mieszkańców działało czternastu pracujących nauczycieli⁸. Widać więc, jak istotne ówczesnie było szkolnictwo pijarskie. Duży wpływ na jego ukształtowanie miał Józef Kalsancjusz, który na podstawie swoich poglądów i pedagogicznego doświadczenia sformułował konstytucje obecne w zakonie nawet współcześnie. Jego głównym celem było dopasowanie instytucji szkoły do ucznia – założenie to przez wiele lat było krytykowane i dopiero współczesna pedagogika zgadza się z tego typu podejściem. Założyciel podkreślał także, że celem dobrego wychowania, a więc przede wszystkim wykształcenia, jest oświecenie człowieka, które z kolei stanowi podstawę możliwości wyrwania się ze zła. Nowością w pedagogice św. Józefa Kalasancjusza było także to, że wychodząc z powyższych założeń, szkoły pijarskie kształciły dzieci różnych wyznań, a nie wyłącznie katolików. Przy okazji powstawania szkoły, Kalasancjusz spisał *Documentum princeps* w latach 1604–1610⁹. Dokumenty i konstytucje były w trakcie powstawania i trwania zakonu wielokrotnie modyfikowane i przetwarzane, ale główny nacisk kładziono zawsze na ważną rolę nauczania w wychowaniu. Nauczanie to kształciło w większości na poziomie elementarnym, jednak do niezwykle ważnych aspektów należało miłosierdzie, którym mieli kierować się nauczyciele względem uczniów. Do dziedzictwa zakonu pijarów zaliczyć więc można szeroko pojęte szkolnictwo, ściśle związane z wychowaniem dzieci i młodzieży, któremu przyświecało humanistyczne podejście i konieczność ciągłego doskonalenia nauczycieli szkół pijarskich¹⁰.

Badania przeprowadzone w ramach grantu badawcze sfinansowanego przez Uniwersytet Gdański „Dziedzictwo Zakonu Pijarów wobec współczesnych praktyk pedagogicznych w Polsce. Porównanie form i metod wychowawczych Pijarów w dawnej Polsce ze współczesnymi praktykami pedagogicznymi na przykładzie działalności Zespołu Szkół

⁷ J. Matras, *Kalasantiński rok jubileuszowy*, Kraków 2018, s. 71.

⁸ K. Puchowski, J. Żerko, *Szlakami przeszłości i czasów współczesnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego Gdańsk, 1996 s. 215.

⁹ J. Taraszkiewicz, *Edukacja historyczna w szkolnictwie pijarskim Rzeczypospolitej 1642–1773*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2011, s. 15.

¹⁰ Ibidem, s. 17.

Pijarskich w Elblągu” w 2019 r. pokazują obecne funkcjonowanie szkolnictwa pijarskiego. Analizy zawierają w sobie elementy obserwacji uczestniczącej, wywiad narracyjny oraz analizę ankiet. W badaniu wzięło udział 156 uczniów obecnych w czasie w dniu przeprowadzenia badania z klas szkoły podstawowej i liceum.

1. Spotkanie z Dyrektorem Zespołu Szkół Pijarskich w Elblągu, o. Rafałem, i poznawanie szkoły, w tym rozmowy i obserwacja uczestnicząca: stołówka, sale lekcyjne, sala zajęć komputerowych, biblioteka

Dyrektor Zespołu Szkół Pijarskich im. św. Mikołaja w Elblągu w sposób przyjazny i otwarty prezentował szkołę i jej historię. Przez wiele godzin spotkań, dyskusji oraz wywiadów, w tym z losowo wybranymi nauczycielami oraz uczniami, badacze mogli poznawać środowisko szkolne.

Zaobserwowano, że w szkole architektura pomieszczeń lekcyjnych i ciągów komunikacyjnych stanowi integralną część środowiska rozwoju dzieci i młodzieży. To tam znajdują się współtworzone przez nauczycieli i uczniów tablice ścienne, gabloty z elementami informacyjnymi oraz edukacyjnymi. Sale dydaktyczne, biblioteka, kaplica, sala zabaw dla dzieci, sala relaksacji dla młodzieży, sala sportowa, stołówka wypełnione są różnorodnymi przedmiotami i urządzeniami służącymi wszechstronnemu rozwojowi młodego człowieka.

Badacze zaobserwowali także przyjazne, pełne szacunku relacje rozwinięte pomiędzy uczniami a nauczycielami. Otwartość, życzliwość, uważność i troska o bezpieczny przebieg procesów dydaktycznych i wychowawczych wyróżniała postawy nauczycieli względem ich podopiecznych.

2. Wywiad narracyjny z dyrektorem i pedagogiem w na temat cech wyróżniających Zespół Szkół Pijarskich w Elblągu

Kalasantyński wymiar szkoły

Pani Izabela – pedagog i logopeda, pracująca od 15 lat w Zespole Szkół Pijarskich w Elblągu wskazała na kalasantyński wymiar szkoły w zakresie:

- wychowania i opieki nad dziećmi poprzez wspieranie ich w rozwoju w wartościach chrześcijańskich, towarzyszenie dzieciom w budowaniu relacji

Ważna jest dydaktyka – konstruowana wiedza, ale także rozwój umiejętności uczniów, które będą użyteczne w życiu. Ważne jest bycie z dziećmi, relacja, uczenie empatii, patrzeć na drugiego człowieka. Praca z dziećmi to tworzenie wspólnoty, w której wzajemnie mogą one się wzbogacać, rozwijać, a nie ze sobą konkurować. „Szkoła służy odkrywaniu zdolności dzieci w różnych dziedzinach; to, co robił Kalasancjusz”.

W ramach programu „Starszy brat, starsza siostra” dzieci z gimnazjum jechały z młodszymi dziećmi na wyjazdy klasowe, pomagały ścielić łóżko, ubierać się, bawiły się. Tak jak zalecał Kalasancjusz – tworzyły wspólnotę, łącząc w różnych wydarzeniach. Podczas zajęć pozalekcyjnych nauczyciele tworzyli warunki do współpracy dzieci – zabawy, bale, akcje szkolne, „aby to wszystko się zazębiało”.

Szkoła organizuje **obozy integracyjne** – dla uczniów przychodzących do gimnazjum, dla uczniów rozpoczynających I LO, a także, od ubiegłego roku, dla dzieci rozpoczynających IV klasę. To wyjazdy, które odbywają się w ostatnim tygodniu wakacji, a ich celem jest zaproszenie dzieci do poznania się poza rzeczywistością szkolną i spędzenia razem czasu.

To, co dla kalasantyńskiej szkoły jest ważne, to modlitwa, wspólna praca, pewna formacja, ale przede wszystkim dużo zabawy. Na obozy jeżdżą wychowawcy, osoby grające, śpiewające. Dzieci poznają charakter szkoły. To **czas integracji**, wspólnie spędzanego czasu, a dla kadry to okazja, by poznać potencjał tkwiący w dzieciach.

- przekonania dzieci o swoich możliwościach

Pierwszy dyrektor, o. Wojciech, który założył w 2004 r. w Elblągu Zespół Szkół Pijarskich zwracał uwagę, że wszystkie dzieci osiągały bardzo dobre wyniki i chętnie uczestniczyły we wszystkich konkursach przedmiotowych. Jednocześnie podkreślał, że uczeń nie może brać udziału w więcej niż w dwóch konkursach. Według niego nawet jeśli dzieci są zdolne, nie można ich przeciążać. Dodawał, że w życiu ważna jest równowaga między pracą a wypoczynkiem. Dotyczyło to uczniów oraz nauczycieli.

Nauczyciele szkoły przyglądają się możliwościom i zdolnościom dzieci, a później organizują różne formy działań, aby dzieci mogły rozwijać swój potencjał. Szkoła organizuje np. różne formy grup charytatywnych, zajęcia przedmiotowe, grupę ruchową. Kadra szkoły współpracuje z różnymi instytucjami, w tym salezjanami, hospicjami, szkołami, uniwersytetami, a także **działa na rzecz dzieci zdolnych językowo, nawiązując współpracę międzynarodową**.

- otwartości szkoły

Obecny dyrektor Zespołu Szkół Pijarskich w Elblągu, o. Rafał, wskazuje na wymiar otwartej szkoły na każdego. Podkreśla, że według św. J. Kalasancjusza szkoła *otwarta* to szkoła powszechna dla wszystkich, ale z zachowaniem zasad, które w niej obowiązują. „W XVII w. zapraszał do szkoły żydów, muzułmanów, chrześcijan według zasad w ewangelii”.

Współcześnie to „szkoła otwarta dla każdego, kto przyjmuje zasady, które tu obowiązują”. W szkole uczą się osoby związane z Kościołem rzymskokatolickim, grekokatolickim i ewangelickim, a także uczniowie niewierzący, poszukujący.

Szkolna pedagog mówi, że „otwarta szkoła nie tylko jest gotowa na współdziałanie w realizacji różnych swoich zadań, w tym z współpracą z rodzicami, innymi placówkami, podmiotami”. Jednocześnie dodaje, że „nie trzeba stawiać na wielkie fajerwerki,

trzeba stawiać na to, co jest blisko. Nauczycielom i rodzicom zależy, aby dzieci się rozwijały. **To, co nas wyróżnia, to współpodejmowanie działań na rzecz rozwoju dzieci i rodziców.** Szkolimy się razem – nauczyciele z rodzicami. Jeździmy z rodzicami i dziećmi np. na wyjazdy wakacyjne. To się wszystko robi razem. **Otwartość szkoły** nas nie ogranicza, **współodpowiedzialność to wspólny obowiązek** i dzieci, i rodziców, i nauczycieli.

- podejścia Skoncentrowanego na Rozwiązaniach – porozumienie bez przemocy

W szkole od lat prowadzone są działania oparte na relacjach oraz współpracy. W 2018 r. w ramach różnych działań projektowych wprowadzono szkolenia dla kadry szkoły oraz rodziców – ponad 60 godzin „Szkoły dla Rodziców i Wychowawców”. Były to zorganizowane z udziałem dzieci działania stacjonarnie i wyjazdowo, w ramach których sprawdzana była wiedza. Odbyły się cztery edycje – dwie stacjonarnie, dwie na wyjeździe.

W szkole dzieci uczą się samodzielnego podejmowania działania oraz rozwiązywania zadań i problemów. „Uczą się, że mają wpływ na to, jak wygląda ich rzeczywistość, kompetencje, że są ekspertami w rozwiązywaniu swoich spraw dziecięcych. Dzieci uczą się także patrzeć na konflikty, jak na sytuacje, które pozwalają wzrastać, rozwijać się”. Szkoła organizuje działania na rzecz kształtowania poczucia sprawstwa uczniów, wpływu i odpowiedzialności za swoje działania.

W klasach „0” odbywa się cykl spotkań uczenia się komunikacji bez przemocy „Przyjaciele Żyrafy” na podstawie programu bajek. Najmłodszy uczniowie szkoły uczą się dostrzegać potrzeby zarówno, jak i innych osób. Pedagog podkreśla, że „dzieci nie boją się konfliktów. Konflikt to zadanie służące poszukiwaniu rozwiązań. Uczą się nie tylko asertywności, ale kooperatywności”.

- otwartości szkoły na świat społeczny

W szkole od 10 lat organizowane są koncerty charytatywne, podczas których wykonywane są piosenki Anny Jantar. To działania edukacyjne społeczności szkolnej, w tym w zakresie nauki organizacji wydarzenia artystycznego i przepisów prawnych. Szkoła wykazuje wrażliwość na potrzeby mieszkańców społeczności lokalnej, organizując koncerty w innych szkołach na rzecz dzieci chorych, rodzin zastępczych, mieszkańców hospicjów, domów pomocy społecznej, współpracuje z Caritasem oraz Bankami Żywności. W szkole organizowane są coroczne kiermasze bożonarodzeniowe oraz wielkonoce, podczas których można kupić przedmioty wykonane przez uczestników warsztatów terapii zajęciowej oraz mieszkańców domu pomocy społecznej. Środki przekazane zostają osobom potrzebujących.

Ważnym wydarzeniem każdego roku jest Dzień Patrona Szkoły – św. Mikołaja. Dyrektor szkoły zwraca uwagę na działania uczniów w tym czasie na różnych etapach kształcenia, w ramach uczniowie ofiarowują innym ludziom, na przykład mieszkańcom hospicjów i domu pomocy społecznej, swój wolny czas, rozmawiając z nimi i śpiewając kolędy.

Jednocześnie dyrektor szkoły podkreśla, że w tym czasie uczniowie doświadczają poczucia wdzięczności, za to, co posiadają. „Kiedy widzą podopiecznych instytucji pomocowych, są wdzięczni za to, że mogą chodzić, bawić się, że mają bliskich. Dajemy i otrzymujemy”.

- katolickiego wymiaru szkoły

Dyrektor szkoły wyjaśnia, że „katolicki” oznacza powszechny, otwarty dla każdego. „Każdy daje i bierze według własnych możliwości”. Codzienne funkcjonowanie wypełnione jest działaniami na rzecz rozwoju religijnego. Uczniowie modlą się przed rozpoczęciem lekcji. Organizowana jest cotygodniowa msza dla klas w kaplicy szkoły, a także comiesięczna msza dla wspólnoty szkoły w pobliskim kościele – dla dzieci, nauczycieli, rodzin, przyjaciół. Odbywają się cykliczne spotkania, czuwania modlitewne, w tym całodniowe wielkopostne, a w terenie rozważania drogi krzyżowej.

Ważnymi wydarzeniami w szkole są **modlitewne działania** – „**Losowa modlitwa**” odbywająca się w okresie Wielkiego Postu, kiedy dzieci oraz kadra modlą się w intencji kogoś z kolegów, a kadra za swego kolegę nauczyciela. Inną formą jest inicjatywa „**Daj się złapać w sieć modlitwy**”. W okolicy Dnia Wszystkich Świętych na korytarzu szkoły rozwieszona zostaje sieć z intencjami na kartkach dopinanymi przez uczniów (uczeń zawiesza intencję, biorąc intencję innej osoby).

Przed Świętem Wszystkich Zmarłych uczniowie wraz z nauczycielami porządkują zaniedbane groby, zapalają świece oraz biorą udział we mszy za zmarłych.

Kadra szkoły spotyka się z innymi nauczycielami szkół pijarskich, m.in. w Krakowie, na wspólnych modlitwach. Wymieniają się także doświadczeniami. Biorą udział w kursie animatora pijarskiego i uczestniczą w wakacyjnej pielgrzymce do Częstochowy. Szkoła organizuje działania, ale także włącza się w te już realizowane.

Nie ma możliwości, żeby jakiegokolwiek dziecko nie mogło uczestniczyć w różnych wyjazdach ze względów finansowych, ponieważ szkoła zapewnia wsparcie w takich sytuacjach.

Ważnym miejscem w szkole jest kaplica, w której odbywają się adoracja i dyżury modlitewne dzieci. To stały element szkoły od czasów Kalasancjusza; wprowadził on tzw. **modlitwę nieustającą**, podczas której uczeń może pełnić rolę dbającego o modlitwę. Jak podkreśla dyrektor szkoły, „**moc modlitwy dzieci jest wyjątkowa**, według Kalasancjusza **moc modlitwy dziecięcej nie może równać się z żadną inną**”.

- zasobów kadrowych szkoły
Pedagog szkoły podkreśla, że

trzeba znaleźć drogi rozwoju i uczyć się, jak być dobrym wychowawcą i dobrym nauczycielem. Aby nie tylko przekazywać wiedzę, ale uczyć i przygotowywać dzieci do relacji, trzeba samemu być wrażliwym i umieć samemu tworzyć dobre relacje. Uczymy się tego przez lata. Wiele godzin szkoleń, wiele godzin praktyk. Nauczyciele poszukują, potrzebują nowych rozwiązań i pomagają sobie wzajemnie. Niekiedy zwykle gesty pomagają, rozmowa, kawa dla

kolegi, koleżanki. **Poszukujemy tego, co buduje**, aby można było dobrze pracować, **oraz pasji**”.

Jednocześnie dyrektor dodaje, że

szkoła powszechna, otwarta dla wszystkich, ale według zaleceń Kalasancjusza kadra to nauczyciele i wychowawcy ludzie ugruntowani w wierze. Już w jego czasach było to trudne. Zabezpieczył to w konstytucjach i regułach, które stworzył dla zakonu. Według istniejącego do dzisiaj zapisu pracownicy zatrudnieni w szkole, szczególnie nauczyciele i wychowawcy, to ludzie wierzący Kościoła rzymskokatolickiego, bo musimy być spójni w tym, co robimy.

Raz na trzy lata, niekiedy częściej, pracownicy szkół pijarskich wyjeżdżają na spotkania formacyjne, czyli rekolekcje dające możliwość integracji różnych osób z innych szkół pijarskich. Rekolekcje te stanowią o dalszym rozwoju duchowym kadry, służąc przybliżeniu zasad Szkół Pijarskich. Organizowane są one na trzech etapach rozwoju: dla początkujących rozpoczynający pracę, średniozaawansowanych i zaawansowanych. Prowadzą je zakonnicy pijarscy.

Nauczyciele szkoły są entuzjastami pracy, stąd ciągłe rozmowy o lekcjach i wyjazdy rozwojowe. Nauczyciele wyjeżdżają z uczniami przed egzaminami maturalnymi na przykład do Malborka, Nowego Dworu Gdańskiego, co stanowi możliwość integracji i przygotowania się do matury (wyjazd odbywa się w piątek wieczorem, przyjazd w niedzielę po obiedzie).

Nauczyciele poszukują nowych technik, aby zaciekawić uczniów tematami szkolnymi. Nauczyciele szkoły są zaangażowani także w:

- Ogólnozakonny Kongres Edukacyjny Santiago De Chile w 2017 r. oraz spotkanie w Hiszpanii,
- Program ERASMUS we współpracy z miastami z okolicy Budapesztu i Barcelony,
- rozwijanie się Laikatu Pijarskiego, w tym grupy nauczycieli przedmiotowych; spotkania dla osób świeckich odbywają się co roku w Polsce.

Powyższe działania przekładają się na wyniki nauczania i egzaminu maturalnego.

Dyrektor podkreśla, że „**szkoła to miejsce, w którym można odkryć swój potencjał**. Absolwenci przychodzą, przyjeżdżają, są w kontakcie – **to działa**. Są małżeństwa międzyszkolne: elbląsko-łowickie, elbląsko-krakowskie, elbląsko-elbląskie”.

Wychowujemy dzieci dla świata, światem zaciekawić a nie światem przestraszyć. Dzieci, które się odnajdują w świecie, a nie tylko w szkołach pijarskich. **Nie chodzi o budowanie szklarni. Tak sprawać, aby było lepiej w świecie. Abyś był ciekawy innych ludzi**.

Na podstawie obserwacji uczestniczącej w szkole i wywiadu narracyjnego można przedstawić tezę, że badana **szkoła stanowi wspólnotę wychowania, współpracy i rozwoju społeczności szkoły**.

3. Analiza ankiet przeprowadzonych wśród uczniów szkoły

W dniu przeprowadzenia badania do Zespołu Szkół Pijarskich w Elblągu uczęszczało 217 uczniów. Kwestionariusz przeprowadzono wśród 156 uczniów klas w różnym wieku. Kwestionariusz ankiety zawierał 10 pytań, w tym trzy pytania otwarte i siedem z możliwością wyboru odpowiedzi.

Pierwsze pytanie dotyczyło tego, jak długo ankietowani uczą się w Zespole Szkół Pijarskich w Elblągu. Grupa ucząca się od 5 do 8 lat stanowiła 48% badanych. Z kolei 18% wskazało, że uczy się dłużej niż 8 lat. Większość badanych przebywa więc w placówce przez długi czas, co może świadczyć o tym, że ich odpowiedzi oparte są na wieloletnim doświadczeniu. Drugie pytanie dotyczyło zajęć szkolnych. Jak wynika z udzielonych odpowiedzi, aż 52% uczniów uważa, że poprzez zajęcia szkolne jest w stanie rozwijać swoje zainteresowanie. Kolejne pytanie dotyczyło typów zainteresowań uczniów. Znajdują się tu odpowiedzi ogólne, takie jak: „sport” (9 osób) z późniejszym wyszczególnieniem u niektórych uczniów zajęć z „piłki siatkowej” (2 osoby), „piłki nożnej”, „gimnastyki artystycznej” (5 osób) czy możliwość uczestnictwa, a tym samym reprezentowania szkoły, w „zawodach sportowych” (3 osoby). Jedenaście osób wskazuje jako zainteresowanie uczestnictwo w szkolnym kółku teatralnym, co pokrywa się bezpośrednio z ważną rolą pijarskiego teatru szkolnego w kształtowaniu korektywnych postaw dzieci i młodzieży. Wśród odpowiedzi pojawiają się też zainteresowania pokrywające się z tematem przedmiotów szkolnych, które realizowane są przez udział w kołach zainteresowań, takie jak: fizyka (2 osoby), chemia (3 osoby), biologia (4 osoby), geografia (1 osoba), matematyka (2 osoby), plastyka (10 osób), j. polski (4 osoby), j. angielski (3 osoby), historia (3 osoby). Zainteresowaniem cieszyły się także zajęcia związane ze śpiewem (3 osoby), programowaniem, informatyką czy mechatroniką (łącznie 12 osób). Wśród innych odpowiedzi pojawiają się stwierdzenia, że poprzez szkołę: „rozwijam zainteresowania związane z profilem późniejszej szkoły, do której chciałbym pójść”; „dzięki szkole poczułem, co chcę robić w życiu i ile czasu muszę na to poświęcić”. Niektórzy uczniowie wypowiadają się także o ważnej roli nauczycieli w procesie rozwoju zainteresowań: „rozwijam swoje zainteresowania poprzez słuchanie nauczyciela i uważanie na lekcji, myślę, że dzięki temu mogłabym zostać naukowcem”. Szkoła, realizując tak wszechstronne zainteresowania uczniów, posiada więc szeroki wybór różnorodnych zajęć. Kolejne pytanie dotyczyło tego, na co uczeń ma wpływ w swojej szkole. Można było zaznaczyć kilka odpowiedzi lub nie zaznaczyć żadnej. Najwięcej, bo aż 72% uczniów odpowiedziało, że na wystrój klasy. Ponad 21% wskazuje na znaczący wpływ na działania szkoły w ramach samorządu szkolnego. Około 36% uczniów wskazuje na możliwość wyboru uczestnictwa w zajęciach pozalekcyjnych oferowanych przez szkołę, a 33% uczniów na organizację wydarzeń kulturalnych w szkole. Wśród odpowiedzi „inne” znalazły się między innymi: „zajęcia artystyczne” czy „projekty edukacyjne”. Uczniowie mają więc świadomość swojego wpływu na szkołę i możliwości realizacji potrzeb. Piąte pytanie dotyczyło tego, w jakich działaniach biorą

udział uczniowie. Prawie 47% wskazuje na wydarzenia o charakterze religijnym, 36% organizuje pomoc dla osób potrzebujących, prawie 14% uczniów bierze udział w tworzeniu profilu klasy w mediach społecznościowych. W odpowiedzi „inne” znalazły się między innymi: uczestnictwo w zawodach sportowych, zbieranie surowców wtórnych czy udział w konkursach. Szóste pytanie dotyczyło tego, co szkoła umożliwia uczniom. Można było zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź. Wśród proponowanych odpowiedzi najczęściej, bo aż 82%, wybrało wysoki poziom kształcenia, 71% wskazuje nawiązywanie kontaktów towarzyskich, 67% wszechstronny rozwój, 61% rozwój religijny, a 38% wybór różnorodnych zajęć. Większość ankietowanych zwraca także uwagę na wpływ katolickiego charakteru szkoły na rozwój własnej religijności. W związku z istotnością aspektów duchowości i religijnością w założeniach szkoły, zadano pytanie dotyczące tego, jak uczniowie postrzegają swoją religijność. Prawie 58% uczniów wskazuje, że aspekty religijne są dla nich bardzo ważne, następnie kolejno niemal dla 35% uczniów religia jest obojętna, a dla około 4% jest nieważna. Kolejne pytanie dotyczyło tego, co miało największy wpływ na ukształtowanie osobowości uczniów – 47% uczniów wskazuje, że jest to relacja z nauczycielem. Odpowiedź ta wskazuje na ważną rolę nauczyciela nie tylko w procesie edukacji, ale także kształtowania osobowości uczniów. W związku z tym wypełnia się postulat pijarski dotyczący łączenia pracy nauczyciela z wychowywaniem. Cechujące nauczyciela miłość wychowawcza i cierpliwość są więc szczególnie istotne, jeśli chce się nauczać w tego typu placówce. 39% uczniów wskazało że to udział w życiu szkoły ma największy wpływ na kształtowanie się osobowości; podobnie 47% uczniów mówi, że to zajęcia organizowane przez szkołę wpływają na ich osobowość; z kolei 17% uczniów podkreśla ważny udział współpracy szkoły z rodzicami.

Istotne dla określenia poziomu wiedzy dotyczącej zakonu pijarów okazało się pytanie o życie świętego Jana Kalasancjusza: 92% uczniów wiedziało przynajmniej tyle, że był on założycielem szkoły pijarskiej i zakonu pijarów oraz że jego główną ideą było bezpłatne nauczanie ubogich. Wśród odpowiedzi znalazły się jednak wypowiedzi nawiązujące do biografii świętego w wielu płaszczyznach. Przykładowe wypowiedzi to¹¹:

Urodził się w Peralta De La Sal w Hiszpanii. Przeniósł się do Rzymu, gdzie w dzielnicy Zatybrze spotkał masę dzieci, które nie miały możliwości do nauki, co zmotywowało go do założenia pierwszej bezpłatnej szkoły,

Święty Józef Kalsancjusz był pierwszą osobą, która założyła całkowicie bezpłatną szkołę dla ubogich na Zatybrzu. Pochodził z Hiszpanii, ale to we Włoszech rozwijał swoją działalność,

Pochodził z biednej rodziny, był mocno wierzący, kochał dzieci, miał dobre serce. Jako dziecko mieszkał w Hiszpanii, został księdzem, otworzył szkołę we Włoszech. Poświęcił swoje życie na wychowanie dzieci w wierze.

¹¹ Pisownia oryginalna [przyp. – red.].

Urodził się w Peralta de la Sal w Królestwie Aragonii, obecnej Hiszpanii. W 1592 r. wyjechał do Rzymu, gdzie po pewnym czasie założył darmową szkołę publiczną. Był dobrym nauczycielem, był bardzo cierpliwy. Założył zakon pijarów, który funkcjonuje do dziś. Całe swoje życie poświęcił nauczaniu biednych dzieci,

Urodził się w Peralta De la sal w królestwie Aragonii. Jego rok urodzenia to 1556. Rozpoczął naukę w wieku 11 lat. Po nauce u trynitarzy w mieście Estadilla zaczął studiować prawo i filozofię na uniwersytecie w Lerida. Na Zatybrzu spotkał pochodzące z biednych rodzin dzieci, odrzucone na marginesie społeczeństwa. W 1597 r. w zakrystii kościoła św. Doroty otworzył pierwszą w Europie szkołę publiczną. Uczęszczały do niej zarówno dzieci biedne, jak i te pochodzące z bogatych rodzin. Rozrastała się cała wspólnota, zbierająca fundusze na prowadzenie szkoły. Zmarł w 1648 r.,

Urodził się na terenie dzisiejszej Hiszpanii, uczył się na trzech uniwersytetach, a później został duchownym. Po kilku latach został wysłany do Rzymu po Kanonie. Po kilku latach mieszkania w Rzymie i po udaniu się na Zatybrze, Bóg objawił mu nową drogę życia. Założył on pierwszą szkołę publiczną dla najbiedniejszych dzieci. Założył również zakon Ojców Pijarów. Umarł w Rzymie, został beatyfikowany, a następnie kanonizowany,

Urodził się 1557 r. w Hiszpanii. Miał wiele rodzeństwa i był najmłodszy. Jego ojciec nie chciał, by został kapłanem, lecz gdy zachorował i wyzdrowiał z nieuleczalnej choroby – zgodził się. Kalasancjusz wyjechał do Rzymu po kanonię, lecz gdy zobaczył biedne dzieci bawiące się w swojej ubogiej dzielnicy, postanowił założyć dla nich szkołę. Była to pierwsza bezpłatna szkoła. Uczył w niej religii, liczenia, pisania i podstawowych nauk. Szkoła była przy parafii św. Doroty. I nawet mimo tego, że pod koniec jego życia zakon został zniesiony przez „zdrajcę”, do końca służył Bogu i wierzył, że wszystko jest Jego zamysłem,

Józef Kalasancjusz urodził się w XVI w. w mieście peralta de la sal (miasto soli) w królestwie Aragonii. jego ojciec był kowalem i bayle (wójtem gminy), Józef miał siedmioro rodzeństwa i w wieku 11 lat rozpoczął naukę, był dobrym uczniem. pomimo komplikacji ukończył studia prawnicze i teologiczne. w roku 1592 wyjechał po kanonię do Rzymu – nigdy stamtąd nie wrócił. w ciągu pięciu lat zapisał się do 8 bractw min bractwa dobrej śmierci, które miało kluczowe znaczenie w jego późniejszej historii. w roku 1597 dostał prośbę o pojechanie na Zatybrze – biedną dzielnicę Rzymu do umierającej kobiety. gdy wracał zobaczył bijących się chłopców i usłyszał głos „Józefie, patrz!”. poszedł do kościoła św. Doroty gdzie otwierał biblię na przypadkowych stronach, każdy cytat dotyczył dzieci. 27.11.1597 r. założył szkołę. w 1598 miała miejsce ogromna powódź Rzymu, a w 1600 r napisał list, w którym pisał, że szkoły pijarskie przetrwają wszystko.

Należy podkreślić, że ze względu na charakter przeprowadzanego badania uczniowie nie mieli dostępu do internetu ani innych pomocy naukowych, więc wypowiedzi konstruowane były na podstawie faktycznej wiedzy. Wypowiedzi uczniów wskazują **na istotną wartość wątków biograficznych** związanych z życiem założyciela w nauczaniu w Zespole Szkół Pijarskich w Elblągu. **Uczniowie wiedzą**, kim był Józef Kalasancjusz, a wielu z nich potrafi przytoczyć całe historie z życia świętego w czasie badania. Kolejne, ostatnie pytanie dotyczyło pomysłów uczniów na zmiany w szkole: 39 osób odpowiedziało, że nie chciałoby nic zmieniać. Wśród tych odpowiedzi

pojawiały się także zdania, że „szkoła jest idealna”, a 18 osób wskazuje na konieczność wprowadzania dodatkowych zajęć w ramach rozszerzeń i zajęć pozalekcyjnych, mówiąc, że obecna liczba godzin jest niewystarczająca. Kolejne 18 osób wskazuje na chęć stworzenia „dnia bez mundurka”, który jest obowiązkowym strojem w Zespole Szkół Pijarskich w Elblągu. Pozostałe odpowiedzi udzielone przez uczniów, niepozwalające na jednoznaczne przyporządkowanie do kategorii tematycznej, dotyczyły jednostkowych spraw, na przykład: zbudowania orlika do gry w piłkę, „brak lekcji na 7.10 w środę, bo się nie wysypiam”, „więcej słodczy w sklepiku”, „szafka w szatni, bo szybko się niszczy”, „możliwość korzystania z telefonu na przerwie”. Osiem osób wskazało na potrzebę zmiany nauczyciela. Zdecydowana większość ankietowanych jest jednak zadowolona ze swojej szkoły i ma poczucie wysokiego poziomu kształcenia.

Wnioski z badań

1. Przestrzeń szkoły wypełniają symbole nawiązujące do osoby św. Kalasancjusza. W każdej sali lekcyjnej znajduje się jego wizerunek. Na tablicach korytarzy szkolnych prezentowane są treści z historii pracy zakonu pijarów.
2. Przestrzeń szkoły wypełniają symbole i treści nauczania religii rzymskokatolickiej oraz prace twórcze uczniów o tematyce religijnej. Ważnym miejscem jest kaplica służąca codziennej modlitwie uczniów.
3. Szkoła organizuje różnorodne działania w zakresie rozwoju duchowego społeczności szkolnej. W ramach mszy św., spotkań integracyjnych, szkoleń oraz wyjazdów zagranicznych kształtowana jest formacja duchowa uczniów, nauczycieli i rodziców.
4. Szkoła organizuje działania opiekuńcze i wychowawcze dla swoich uczniów, korzystając z doświadczeń zakonu pijarów. Ustawiczne studiowanie przez nauczycieli dziedzictwa św. Kalasancjusza pomaga rozwijać praktyki edukacyjne szkoły.
5. Szkoła organizuje różnorodne działania w zakresie współpracy środowiskowej na rzecz społeczności lokalnej. Uczniowie są zaangażowani we wsparcie mieszkańców domów pomocy społecznej, hospicjów, a także uczestników warsztatów terapii zajęciowej i innych osób potrzebujących pomocy duchowej lub materialnej.
6. Wypowiedzi uczniów wskazują na istotną wartość treści biograficznych związanych z życiem założyciela zakonu Józefa Kalasancjusza w nauczaniu w Zespole Szkół Pijarskich im. św. Mikołaja w Elblągu. Uczniowie wiedzą, kim był Józef Kalasancjusz, a w każdej sali zamieszczony jest jego portret.
7. Specyficzne cechy szkolnictwa pijarskiego, takie jak: bezpłatna edukacja bez względu na status społeczny i wyznawaną religię, wysoki poziom nauczania, obowiązek stałego dokształcania się nauczycieli oraz przywiązanie do tradycji, a przede wszystkim przeświadczenie o tym, że kształcenie jest bezpośrednio związane

- z wychowaniem i oświeceniem człowieka – znajdują zastosowanie w działaniach Zespołu Szkół Pijarskich w Elblągu.
8. Badania przeprowadzone w Zespole Szkół Pijarskich w Elblągu wskazują na zbieżność metod i form wychowawczych pijarów w dawnej Polsce ze współczesnymi praktykami pedagogicznymi.
 9. Szkoła poszerza możliwości kreowania własnej przyszłości, rozwijając zakres oddziaływań edukacyjnych, kształtując warunki konstruowania wiedzy, a także ucząc poszukiwania nowych możliwości działania we współczesnym świecie.
 10. Dziedzictwo zakonu pijarów obecne jest także współcześnie, jednak badania przeprowadzone w Zespole Szkół Pijarskich w Elblągu nie wyczerpują dostatecznie tematu obecności szkolnictwa pijarskiego w Polsce.

Bibliografia

- Ashwort J., *Sfragmentaryzowane dziedzictwo: sfragmentaryzowany instrument sfragmentaryzowanej polityki*, w: *Dziedzictwo kulturowe XXI wieku. Szanse i wyzwania*, red. M. Murzyn, J. Purchla, Kraków 2007.
- Ausz M., *Szkolnictwo pijarskie w czasach minionych*, t II, red. K. Wróbel-Lipowa, M. Ausz, Kraków–Lublin 2010.
- Ausz M., *Odbudowa polskiej prowincji pijarów*, Lublin 2013.
- Bartczakowa A., *Collegium Nobilium*, Warszawa 1971.
- Buba J., *Polskie Misterium Pasyjne na Spiszu w połowie XVII wieku*, w: *Pijarzy w kulturze dawnej Polski*, Kraków 1982.
- Dziedzictwo we współczesnym świecie. Kultura, natura, człowiek*, red. A. Marciniak, M. Pawleta, K. Kajda, Kraków 2018.
- Gaweł Ł., *Kiedy dziedzictwo staje się dziedzictwem – kilka uwag w kontekście nauk o zarządzaniu*, w: *Zarządzanie dziedzictwem. Problemy, obszary, definicje: światowe dziedzictwo*, red. Ł. Gaweł, W. Pokojska, A. Pudelko, Kraków 2016.
- Janeczek S., *Idealy wychowawcze i dydaktyczne w szkolnictwie pijarskim a „Oświecenie Chrześcijańskie”*. *Próba syntezy*, „Nasza przeszłość” 1994, t. 82.
- Hahn W., *Pijarski teatr szkolny w Polsce*, „Nasza Przeszłość” 1962, t. 15.
- Kowalski K., *O istocie dziedzictwa europejskiego – rozważania*, MCK, Kraków 2013.
- Kosman M., *Protestanci i kontrreformacja*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1978.
- Kuleczka M., *Między sztuką a religią*, Kraków 2011.
- Kurdybacha Ł., *Działalność pedagogiczna Stanisława Konarskiego*, Wrocław 1957.
- Kurdybacha Ł., *Staropolski ideał wychowawczy*, Lwów 1938.
- Macdonald S., *Memorylands. Heritage and identity in Europe today*, London–New York 2013.
- Matoga A., *Pijarzy w kulturze dawnej polski*, Kraków 1982.
- Matras J., *Kalasantyński rok jubileuszowy*, Kraków 2018.
- Miśkiewicz B., *Wstęp do badań historycznych*, Warszawa–Poznań 1963.
- Murzyn-Kupisz M.A., *Dziedzictwo kulturowe a rozwój lokalny*, Kraków 2012.
- Odyniec W., *Uwagi o rozwoju poczucia narodowego na Pomorzu od XV do początków XIX wieku*, Gdańsk 1981.
- Pigoń S., *Z dziejów dawnego teatru szkolnego*, „Pamiętnik Literacki” 1952, R. 43.
- Puchowski K., Żerka J., *Szlakami przeszłości i czasów współczesnych*, Gdańsk 1996.

- Rędziński K., Łapot M., *Pedagogika*, t. XXVII, nr 2, Częstochowa 2018.
- Sanetra-Szeliga J., Jagodzińska K., *Potencjał dziedzictwa. Społeczno-gospodarcze przykłady z Europy Środkowej*, Kraków 2017.
- Stasiewicz-Jasiukowa I., *Człowiek i obywatel w piśmiennictwie naukowym i podręcznikach polskiego Oświecenia*, Wrocław 1979.
- Taraszkiewicz J., *Edukacja historyczna w szkolnictwie pijarskim Rzeczypospolitej*, Gdańsk 2011.
- Taraszkiewicz J., *Pierwsze stulecie zakonu pijarów na ziemiach Rzeczypospolitej Obojga Narodów*, Gdańsk 2015.